

FTAMP 14.35.07

<https://doi.org/10.32523/3080-1710-2025-151-2-77-96>

Ғылыми мақала

Phd және DPhil докторантура бағдарламаларының шетелдік тағылымдамалары мен оқу процесінің ерекшеліктері

Ф.Н. Жумабекова¹, Ю.С. Токатлыгиль², А.Ж. Салиева³, Э.Г. Ванхемпинг⁴

^{1,2,3}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

⁴Скандинавиялық академиялық ұтқырлық институты, Сейняйоки, Финляндия

(E-mail: ¹zhumabekova.58@mail.ru, ²tokatligily@yandex.ru, ³Aigul.enu@yandex.ru, ⁴treningcom@mail.ru)

Аңдатпа. Осы зерттеудің мақсаты – докторанттарды даярлаудың шетелдік озық тәжірибесін қазақстандық ұлттық контекспен үйлестіру жолдарын іздеу, соның ішінде академиялық тәлімгерлік саласындағы ғылыми жетекшілердің кәсіби дамуын қамтамасыз ету арқылы. Мақалада PhD ғылыми кадрларды даярлау бағдарламаларындағы (негізінен АҚШ пен континенталды Еуропа) және DPhil бағдарламаларындағы (Оксфорд пен Ұлыбританияның кейбір университеттеріне тән) шетелдік тағылымдамалар мен оқу үдерісінің ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау жасалған. Докторантурадағы заманауи сын-қатерлер мен халықаралық үрдістер қарастырылады, соның ішінде докторанттар санының артуы, академиялық ортаның интернационалдануы, диссертациялық зерттеулерге қойылатын талаптар мен олардың түрлерінің трансформациясы, докторлық дәреженің эволюциясы және т.б. мәселелер қамтылған. Докторанттардың ғылыми және кәсіби дамуына, атап айтқанда Erasmus, Fulbright, Chevening сияқты халықаралық академиялық ұтқырлық бағдарламалары мен екіжақты келісімдер шеңберіндегі шетелдік тағылымдамалардың рөліне ерекше назар аударылады. Оксфорд университетінің тәжірибесіне сүйене отырып, білім беру үдерісін ұйымдастырудың тиімді тәсілдері, зерттеу ортасын дамыту және ғылыми жетекшілердің құзыреттерін арттыру жолдары сипатталады. Сонымен қатар, диссертация монография немесе ғылыми мақалалар жинағы түрінде дайындалатын Хельсинки университетінің докторантура бағдарламаларына қойылатын талаптар келтірілген. Мақалада докторанттарды даярлау сапасын арттыру, халықаралық академиялық байланыстарды нығайту және ғылыми мектептердің сабақтастығын қамтамасыз етуге бағытталған стратегиялар ұсынылады.

Түйін сөздер: PhD және DPhil докторантура, трансформация, тағылымдары, жүйелік, кәсіби даму, интердисциплинарлық тәсілдер, академиялық дамыту.

Кіріспе

Докторантурадағы халықаралық тенденциялар мен жергілікті өзгерістерге сәйкес «Қазіргі докторантурадағы ғылыми жетекшілік мәселесі және халықаралық трендтер

Түсті: 20.05.2025; Жөнделді: 04.06.2025; Мақұлданды: 27.06.2025; Онлайн қолжетімді: 30.06.2025

контекстіндегі қазақстандық тәжірибенің трансформациясы» мәселесіне бағытталған зерттеу жұмысы жүргізілуде. Негізгі жұмыс концепциясы – докторантура, ең алдымен ғылыми басқарудың күнделікті тәжірибесінде жүзеге асырылады. Сонымен қатар, соңғы жылдары докторанттар санының артуы, диссертациялық зерттеулер форматының, докторлық дәреже түрлерінің өзгеруі консультанттар мен университеттердің алдына жаңа міндеттер қойды, атап айтқанда, тәжірибені айтарлықтай кеңейту және жетілдіру қажеттілігі туындады. Ғылыми менеджмент академиялық қызмет түрлерінің бірі ретінде. Бұл зерттеудің бағыты кәсіби қолдау көрсету, жетекші білім беру және ғылыми кеңес беру дағдыларын қалыптастыру арқылы әлеуетті және қазіргі ғылыми жетекшілерді дамыту стратегиясын әзірлеу болады. Бұл қазіргі ғылыми дереккөздер көрсеткендей, салыстырмалы түрде жаңа және аз зерттелген сала болып табылады (Шукушева, 2022).

Осыған орай зерттеу барысында PhD және DPhil докторантура бағдарламаларының шетелдік тағылымдамалары мен оқу процесінің ерекшеліктеріне тоқталамыз. Атап айтқанда докторантурада оқу шарттарын, докторанттарға қойылатын талаптарды және әлемдік академиялық шеберлік олимпиадасының жетекші университеті – Оксфордта DPhil дәрежесін алуға арналған диссертацияларды қарастыра отырып, осы университеттің ресми сайтында жарияланған материалдардың мазмұнына талдау жасаймыз.

Докторантураға қатысты шетелдік тағылымдамалар – докторлық білім беру бағдарламалары аясында шетелдік оқу орындары, зерттеу орталықтары немесе халықаралық ұйымдарда тәжірибе алмасуды көздейтін іс-шаралар мен бағдарламалар болып табылады. Мұндай тағылымдамалар ғылыми және академиялық даму барысында келесі негізгі бағыттар мен артықшылықтарды ұсынады. Халықаралық тәжірибе алмасуда шетелдік зерттеу орталықтары мен университеттердегі тәжірибелер арқылы халықаралық ғылыми қауымдастықпен танысу көзделеді. Мұнда зерттеу әдістерімен танысып, әртүрлі зерттеу технологиялары мен әдістемелерді меңгеруге, инновацияларды енгізуге көңіл бөлінеді. Желі құру арқылы ғылыми жетекшілер, мамандар және басқа да зерттеушілермен байланыс орнату және академиялық желілерді кеңейтуге мүмкіндік жасалады. Кәсіби даму жеке және ғылыми жетекшілік дағдыларын жетілдіруде ғылыми-педагогикалық қызметте жаңа әдістерді енгізуге жағдай жасалады.

Халықаралық тәжірибе алмасу бағдарламалары: Erasmus Mundus, Fulbright, Chevening сияқты танымал халықаралық бағдарламалар. Университеттер арасындағы серіктестік келісімдер мен айырбастау жобалары қарастырылады. Жеке жобалар мен келісімдер жасалып, ғылыми-зерттеу гранттары мен қаржыландыру көздері арқылы тағылымдамалар ұйымдастырылады. Мемлекеттік және халықаралық ұйымдардың қолдауымен жүзеге асырылатын іс-шаралар өткізіледі. Өткізу форматы:

1. Қысқа мерзімді стажировкалар: бірнеше аптадан бірнеше айға дейінгі бағдарлама, белгілі бір жобаларға немесе зерттеу жұмыстарына бағытталған.

2. Ұзақ мерзімді академиялық алмасулар: бір немесе бірнеше семестрлік оқу процесі, ғылыми зерттеу жобаларына қатысу.

3. Жоба негізіндегі жұмыс: белгілі бір ғылыми тақырып аясында бірлескен зерттеу жұмыстарын жүргізу және нәтижелерін жариялау.

4. Артықшылықтары: ғылыми жаңалықтарға қол жеткізу, жаңа зерттеу әдістері мен технологиялармен танысып, өз ғылыми бағытын дамыту мүмкіндігі.

5. Халықаралық академиялық бедел: шетелдік тәжірибе алу арқылы докторлық диссертацияның сапасын арттыру және халықаралық деңгейдегі ғылыми қауымдастықта танылу.

6. Кәсіби өсу: жетекшілік, оқыту және ғылыми кеңес беру дағдыларының дамуы, сонымен қатар, болашақ мансаптық мүмкіндіктерді кеңейту.

7. Қатысу шарттары мен талаптары: біліктілік және дайындықты докторанттың ғылыми бағыт бойынша белгілі бір деңгейде дайын болуы және жетекші профессорлардың ұсынысы арқылы жүзеге асырылады.

8. Ұйымдастырушылық келісімдерде шетелдік оқу орны немесе зерттеу орталығымен жасалатын ресми келісімдер мен қаржыландыру мәселелерінің шешілуіне байланысты болады.

9. Тілдік және мәдени сәйкестікте шетелдегі оқу процесіне бейімделу үшін қажетті тілдік білім және мәдени дайындық қажет болады.

Әдебиеттерге шолу

Шетелдік тағылымдамалар докторанттарға халықаралық стандарттарға сай ғылыми зерттеу жүргізуге, жетекшілік сапасын арттыруға және академиялық байланыстарды кеңейтуге елеулі үлес қосады. Мұндай тәжірибе келешектегі ғылыми жетекшілерді даярлауда және докторлық бағдарламалардың сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады (Oxford University, n.d.).

Зерттеу жұмысымыз Оксфорд университетінің білім беру факультетіне бағытталған. Бұл факультет ғылыми-педагогикалық білім беруде және зерттеу жұмыстарында бірнеше ғасырлық тәжірибесімен әлемдік көшбасшы ретінде танымал. Ғылыми-зерттеу, оқыту және докторлық бағдарламалар саласындағы халықаралық беделі жоғары, ал «Білім саласындағы DPhil» докторантура бағдарламалары ұлттық қаржыландыру аясында жүзеге асырылып, Ұлыбританиядағы ең үздік кафедралардың бірі ретінде қарастырылады. Факультеттегі профессорлық-оқытушылық және ғылыми-зерттеу қызметкерлері негізінен тұрақты мамандардан құралған (Oxford University, n.d.).

Оксфордтың докторлық бағдарламаларының зерттеу профилі «көрнекті» деп бағаланады, яғни үздік зерттеу сапасын көрсетеді. Research Excellence Framework (REF) арқылы Ұлыбритания университеттерінің зерттеу нәтижелері бағаланып, 2021 жылы Оксфорд университетінің білім беру факультеті 4% ұпайға ие болған. Бұл рейтинг зерттеудің түпнұсқалығы, маңыздылығы және қатаңдығы тұрғысынан әлемдік деңгейдегі жетекші сапа екендігін растайды. Сонымен қатар, факультеттің ғылыми жобалары ұлттық қорлардан қаржыландыруды қамтамасыз етіп, Ұлыбританияның білім беру саясатын қалыптастыру және іске асырумен тығыз байланысты. «Білім саласындағы DPhil» жобаларының негізгі бөлігі жергілікті білім беру мекемелерімен серіктестікте жүргізіліп, деректер жинау мен зерттеу нәтижелерін сынау мақсатында қызмет етеді (University of Helsinki, n.d.).

Оксфордтың докторантурасына түсу шарттары бойынша, үміткерлер Ұлыбритания университеті дипломына қосымшада кемінде 68 балл жинаған, сондай-ақ магистрлік диссертация мен тиісті пәндер бойынша да кемінде 68 бағамен бағаланған магистр дәрежесіне ие болуы тиіс. Сонымен бірге, бірінші дәрежелі бакалавр немесе әлеуметтік

ғылымдар саласындағы үздік дипломы бар екінші дәрежелі бакалавр иелеріне де докторлық бағдарламаға түсу мүмкіндігі беріледі. Бұл шарттар негізінен Ұлыбритания университеттерінің магистранттарына тән, ал Америка Құрама Штаттарынан келген үміткерлердің GPA көрсеткіштері 3,6 - дан 4 аралығында болуы қажет. Басқа елдерден келген талапкерлер өздерінің балама талаптарын арнайы біліктілік сәйкестік шкаласы арқылы орындайды. Айта кететін жайт, Оксфордтың докторантурасына түсуге ниетті қазақстандық үміткерлер дипломды нострификациялау үшін жеке өтініш беруге міндетті.

2024 жылы Оксфорд университетінің веб-сайтындағы «халықаралық біліктілік» бөліміне сәйкес, ресейлік университеттерде алынған дипломдардың орташа бағасын Оксфорд докторантурасына нострификациялау ерекше жағдай ретінде қарастырылуда. Сонымен қатар, Оксфорд университетінің Саид бизнес мектебіндегі DPhil Management бағдарламасының 2024-25 оқу жылы үшін Ұлыбритания және халықаралық студенттерге арналған оқу ақысы £23,580 деңгейінде белгіленген, бұл соманың АҚШ доллары эквиваленті шамамен 31,467 долларды құрайды.

Оқу бағдарламасының ең қысқа мерзімі төрт жылды құрайды, ал жалпы шығын £94,320-дан төмен болмайды, АҚШ доллары бойынша бұл шамамен 125,870 доллар. Докторантураға гранттар алу мақсатында арнайы қаржыландыру жүйесі жұмыс істесе де, жалпы оқу шығындары айтарлықтай жоғары деңгейде. Мұндай қаржылық талаптар – ең жоғары және орташа рейтингі бар барлық батыс университеттерінде жиі кездесетін ерекшелік, сондықтан Оксфордта PhD дәрежесін алу қымбатқа түседі (Chirikov, Shmeleva and Loyalka, 2019; Maloshonok and Shmeleva, 2019).

Материалдар мен әдістер

Зерттеу ұсынысының сапасын кешенді бағалау және докторанттарды даярлау мен жетекшілік әдістерінің тиімділігін арттыру мақсатында келесі әдістер мен материалдар пайдаланылады. Зерттеу ұсынысының ғылыми жаңашылдығы, өзектілігі және университеттің ғылыми бағыттарымен сәйкестігі жан-жақты талданады. Осыған орай әдебиеттерді шолу жүргізіліп, заманауи ғылыми дереккөздер мен халықаралық тәжірибелер негізінде теориялық іргетастар анықталады. Сапа бағалау критерийлері ұсыныстың құрылымы, ғылыми гипотезалардың дәлелділігі, әдіснамалық тәсілдердің дұрыстығы және зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығына негізделеді.

Сұхбат әдісі арқылы докторанттарды іріктеу тәсілдері. Жеке сұхбат форматында үміткердің ғылыми бағыты, тақырыпқа байланысты білімі, аналитикалық ойлау қабілеті және зерттеу жүргізудегі мақсаттары жан-жақты қарастырылады. Бұл үдеріс үміткердің академиялық әлеуетін тереңірек ашуға мүмкіндік береді.

Алдын ала дайындалған сұрақтар негізінде үміткердің зерттеушілік және талдау қабілеттері бағаланады. Құрастырылған сұрақтар ғылыми мәселелерді шешу тәсілдерін, сын тұрғысынан ойлауын және теориялық білімін анықтауға бағытталады. Еркін әңгіме форматында үміткердің тәжірибесі, кәсіби көзқарастары және мотивациясы талданады. Бұл тәсіл арқылы оның ғылыми ұжымдағы орнын, командамен жұмыс істеу қабілетін және зерттеу этикасын бағалау мүмкіндігі артады.

Докторантура бағдарламасына қабылдау барысында зерттеу бағытының сәйкестігіне ерекше мән беріледі. Үміткер ұсынған тақырыптың университеттің ғылыми басымдықтарымен және жетекші профессорлардың ғылыми қызығушылықтарымен үйлесуі маңызды. Сұхбат нәтижелері мен зерттеу ұсыныстарының негізінде бұл сәйкестік анықталады, осылайша жетекшілік ету тиімділігі де бағаланады.

Докторанттарды қабылдау үдерісіндегі бағалау және үйлестіру тәсілдері

Мамандық бағытының сәйкестігі үміткер ұсынған тақырыптың өзектілігімен және ғылыми саладағы жаңалықтар мен практикалық маңыздылығымен бағаланады. Әсіресе, зерттеу жұмысының болашақта қолданылу әлеуетіне баса назар аударылады.

Қорытынды шешім қабылдау барысында кешенді талдау әдісі қолданылады. Бұл үміткердің ғылыми ұсынысы, академиялық жетістіктері мен сұхбат нәтижелерін біріктіріп саралауды көздейді. Осындай жан-жақты бағалау негізінде үміткерді оқуға қабылдау немесе бас тарту туралы шешім шығарылады.

Қосымша бағалау құралдары да қарастырылған: қажет болған жағдайда үміткердің ғылыми дайындығы мен практикалық қабілеттерін анықтау үшін тест тапсырмалары мен тәжірибелік жұмыстар ұйымдастырылады.

Қабылдау критерийлері университеттің ғылыми талаптарына, жетекшілердің ұсыныстарына және үміткердің академиялық деңгейіне сәйкес анықталады. Зерттеу жұмысының сапасы, идеялардың жаңашылдығы және ғылыми әлеует негізгі бағалау өлшемдері болып табылады.

Интердисциплинарлық тәсілді қолдану зерттеу тақырыптарының маңыздылығын арттыруға бағытталған. Бұл әртүрлі ғылыми салалардың әдіс-тәсілдерін біріктіру арқылы жаңа көзқарастарды қалыптастыруды көздейді.

Көпсалалы сараптама жүргізу арқылы зерттеу нәтижелерін жан-жақты бағалау қамтамасыз етіледі. Сарапшылар әртүрлі пәндік бағыттардан қарастырып, зерттеу жұмысының тиімділігін анықтайды.

Мониторинг және бағалау жүйесі докторанттардың ғылыми қызметін үнемі бақылауды қарастырады. Аралық есептер, ғылыми баяндамалар мен презентациялар арқылы зерттеу жұмысының кезеңдік нәтижелері бағаланып отырады.

Пилоттық зерттеулер бастапқы кезеңде жүргізіліп, ұсынылған әдістердің қолдану тиімділігін тәжірибе жүзінде тексеруге жағдай жасайды. Бұл зерттеу тәсілдерінің практикалық негізділігін бағалауға және қажетті түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Жүйелі кері байланыс механизмі арқылы докторанттардың ғылыми жұмыстары үнемі жетілдіріліп отырады. Кері байланыстың тұрақты сипаты зерттеу барысында туындайтын қиындықтарды уақытылы анықтауға және тиімді шешімдер қабылдауға ықпал етеді.

Қосымша зерттеу құралдары мен әдістер аясында төмендегі тәсілдер қолданылады:

1. Сауалнамалар және статистикалық талдау – докторанттар арасында жүргізілетін әлеуметтік зерттеулер арқылы оқыту процесінің сапасы мен жетекшілік тәсілдерінің нәтижелілігі бағаланады. Жиналған мәліметтер сандық талдау әдістерімен сарапталады.

2. Кейс-стади әдісі-нақты докторанттық жобалар мысалында әдістемелік шешімдердің тиімділігі зерделеніп, тәжірибелік ұсыныстар әзірленеді.

Эмпирикалық деректерді жинау – ғылыми жұмыстың барысы мен нәтижелерін бағалау үшін нақты мәліметтер (зерттеу процесіндегі өзара іс-қимыл, ғылыми жария-

ланымдардың сапасы, жобалардың орындалу деңгейі) қолданылады. Этикалық және құқықтық реттеу мәселелері де назардан тыс қалмайды:

1. Этикалық нұсқаулықтар үміткерлердің жеке мәліметтерінің құпиялығын сақтауды және ғылыми қызмет барысында халықаралық, сондай-ақ жергілікті этикалық нормаларды қатаң сақтауды талап етеді.

2. Құқықтық реттеу нормалары зерттеу қызметінің барлық кезеңдерінде қолданыстағы ұлттық заңнама мен халықаралық стандарттарға сәйкес болуын қамтамасыз етеді.

Осы әдіс-тәсілдер мен материалдар негізінде докторанттарды даярлау және жетекшілік жасау үдерісі жан-жақты әрі тиімді бағаланып, университеттің ғылыми дамуы мен халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз ету мақсатында тұрақты түрде жетілдіріледі.

Нәтижелер мен талқылау

Оксфорд университетінің білім беру саласындағы докторантура бағдарламаларына қабылдау үдерісі мен оқыту-ғылыми зерттеу процесін ұйымдастыруға қойылатын талаптар жоғары сапа мен талаптылықты көздейді. Докторантураға қабылдау процесінің негізгі кезеңдері. Өтініш беру кезеңі: құжаттар мен транскрипттер: үміткерден жоғары академиялық көрсеткіштер, дипломдық жұмыс нәтижелері, оқу үлгерімі туралы мәліметтер, сондай-ақ өзектілік танытатын қосымша сертификаттар талап етіледі.

Зерттеу ұсынысы: үміткер өз зерттеу бағытын, мақсаттарын, әдіснамасын және болжамды нәтижелерін нақты әрі негізді баяндауы керек. Бұл құжат үміткердің ғылыми ойлау қабілетін және тақырыпқа деген көзқарасын көрсетеді. Бастапқы бағалау: академиялық жетістіктерге жетуде ұсынылған құжаттар мен транскрипттер негізінде үміткердің білімі мен ғылыми әлеуеті бағаланады (Шукушева, 2022).

Оқу және ғылыми-зерттеу процесін ұйымдастырудың негізгі талаптары. Академиялық жетекшілікте жоғары білікті жетекшілер докторанттарға өз зерттеу бағыттарында жетекшілік ететін тәжірибелі профессорлар мен ғылыми кеңесшілер тағайындалады. Жеке кеңес беруде әр үміткерге тұрақты түрде жеке консультациялар, бағыт-бағдарлау және ғылыми әдістемелік қолдау көрсетіледі.

Зерттеу ортасының қамтамасыз етілуінде ғылыми ресурстар университет кітапханалары, дерекқорлар, архивтер мен заманауи зерттеу жабдықтарына толық қолжетімділік беріледі.

Инфрақұрылымды пайдалануда IT қолдауы, зертхана құралдары және басқа да қажетті инфрақұрылымдық элементтер қамтамасыз етіледі.

Зерттеу әдіснамасы және этиканы сақтауда әдіснамалық дайындықта докторанттарға сапалы ғылыми зерттеу жүргізу үшін статистикалық, аналитикалық және сапалық әдістер бойынша оқыту жүргізіледі. Этикалық нормаларды сақтауда зерттеу барысында халықаралық және университеттің ішкі этикалық нормаларына қатаң бағыну талап етіледі.

Ғылыми даму мен академиялық ортада семинарлар мен воркшоптар тұрақты түрде ұйымдастырылатын ғылыми семинарлар, конференциялар және воркшоптар арқылы зерттеу үрдісін жетілдіруге жағдай жасалады.

Оксфорд университетінде білім беру саласындағы докторантураның қабылдау үдерісі бірнеше кезеңнен тұрады, ол үміткердің академиялық деңгейін, зерттеу ұсынысының жаңашылдығы мен сапасын, сондай-ақ жеке қабілеттерін толықтай бағалауды көздейді. Сонымен қатар, оқу мен ғылыми-зерттеу үдерісін ұйымдастыруда жетекшілік, ғылыми ресурстарға қолжетімділік, әдіснамалық дайындық және этикалық нормаға сәйкестік басты факторлар болып табылады. Бұл талаптар жоғары сапалы ғылыми жұмыс жүргізу үшін қажетті қолдауды және қолайлы академиялық ортаны қамтамасыз етіп, үміткерлердің жұмысын тексеру мен дамытуға бағытталған.

Оксфорд университетінің білім беру саласындағы докторантура бағдарламалары күндізгі немесе сырттай оқу бөлімінде жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл екі оқу форматының әрқайсысы оқу ұзақтығын, академиялық жүктемені, бағдарламаның құнын және басқа да аталған нюанстарды анықтайды. Оксфордта білім беру саласындағы DPhil дәрежесі түлектерге зерттеу дағдыларының кең ауқымын, терең білімділік пен сарапшылық тәжірибе сыйлайды. Сырттай PhD оқитын студенттер үшін байланыс сағатының жүктемесі жылына 30 академиялық күнді құраса, бірінші курс студенттері сабақтарға бейсенбі сайын қатысады, ал екінші жылы студенттер сәрсенбіде қатысады. Жоғары курстарда икемділік пен таңдау мүмкіндігі көбірек болады. Оқудың негізгі түрі – ғылыми-зерттеу семинары, онда зерттеу идеялары талқыланып, олардың өзектілігі анықталады, қатысушылар арасында пікірталастар мен диалогтар өтеді.

Оксфорд университетінде білім беру саласындағы докторантураға қабылдау үдерісі бірнеше кезеңнен өтеді, мұнда үміткердің академиялық деңгейі, зерттеу ұсынысының сапасы мен жаңашылдығы, сондай-ақ жеке қабілеттері жан-жақты сарапталады. Сонымен қатар, оқу мен ғылыми-зерттеу үдерісін ұйымдастыруда жетекшілік қызмет, ғылыми ресурстарға қолжетімділік, әдіснамалық дайындық және этикалық нормаларды сақтау басты рөл атқарады. Бұл талаптар жоғары сапалы ғылыми жұмыстарды жүргізуге қажетті қолдау мен академиялық ортаны қамтамасыз етеді.

Оксфорд университетіндегі білім беру саласындағы докторантура бағдарламаларына үміткерлерді іріктеу үрдісінің егжей-тегжейін қарастырып, оқу мен ғылыми-зерттеу үдерісін ұйымдастырудың негізгі шарттары талданады. Докторлық бағдарламаны күндізгі немесе қашықтан оқыту бөлімінде аяқтауға болады, ал оқу нысаны – оқу ұзақтығы, академиялық жүктеме, бағдарламаның құны және басқа да маңызды аспектілерді айқындайды.

Факультет саясаты бойынша, Оксфордтағы білім беру саласындағы DPhil дәрежесі түлектерге кең ауқымды зерттеу дағдыларын меңгеруге, терең білім мен сарапшылық тәжірибе алуға, сондай-ақ таңдалған ғылыми және педагогикалық салалар бойынша жан-жақты хабардар болуға мүмкіндік береді.

Сырттай PhD докторанттары үшін жылдық байланыс сағаты 30 академиялық күнді құрайды, бұл үш семестрге бөлініп, әрқайсысы сегіз академиялық аптадан тұрады. Контакт сағаттары негізінен бақылау кездесулері мен негізгі зерттеу тренингтерінен құралған.

Білім беру факультетіндегі бірінші курстың сырттай докторанттары сегіз апталық мерзімде әр бейсенбі факультетте болуға міндетті, ал екінші жылда қатысу күні сәрсенбіге ауысады. Қашықтан оқитын екінші курс докторанттары үш семестр бойы сәрсенбі күндері сабақтарға қатысуы талап етіледі, ал жоғары курстарда сабақтар

мен консультациялар кестесі алдын ала келісілген жағдайда, жетекшілерімен кездесу күндерін таңдау бойынша икемділік қарастырылады.

Күндізгі бөлімдегі докторанттар бірінші жылын зерттеу әдістері мен дағдыларын жетілдіруге арналған курстардан бастайды, ал сырттай оқитын докторанттар бұл пәндерді оқу үдерісінің алғашқы екі жылында меңгереді. Негізгі оқыту формасы ретінде ғылыми-зерттеу семинарлары қолданылады, онда зерттеу идеялары талқыланып, олардың өзектілігі мен педагогикалық стандарттарға сәйкестігі негізге алынады. Бұл семинарлар докторанттар арасында диалог пен пікірталасқа жағдай жасап, ғылыми ойлауды дамытады.

Оксфорд университетінде ғылыми жетекшілермен тікелей өзара іс-қимыл және диссертациялық зерттеу бағдарламасын әзірлеу кезінде таңдалған тақырыптың ғылыми әдебиеттегі даму деңгейіне жасалатын әдеби шолу үлгіде жүзеге асырылады. Білім беру факультетінің докторанттары үшін консультативтік кездесулер өткізу үшін әлеуметтік ғылымдар кафедрасының штаттық базасы пайдаланылады. Күндізгі бөлімде оқитын әрбір докторант өз семинарын ұйымдастыруға және өткізуге мүмкіндік алады, бұл әдетте диада немесе триада түрінде жүргізіледі.

Оксфорд докторанттары зерттеулеріне сәйкес идеялар мен нәтижелерді ұсынатын іс-шаралардың көшбасшысы әрі белсенді қатысушысы бола алады. Сонымен қатар, докторант өз қалауы бойынша факультетте немесе кафедрада жұмыс істейтін жобалық зерттеу топтарына қосыла алады. Ғылыми жетекшілік (қадағалау) профессорлық-оқытушылар құрамы тарапынан жүзеге асырылады, алайда егер жаңа докторанттың диссертациялық тақырыбы профессорлар құрамы үшін қолжетімсіз болса, факультеттен тыс екінші ғылыми жетекші немесе қосалқы жетекші іздестіріледі.

Оксфордта академиялық ережелерге сәйкес, күндізгі бөлімде докторантураға үш академиялық сағат ішінде үш кездесу (қадағалау) бөлінеді, алайда ғылыми жетекшінің жұмыс көлеміне байланысты бұл саны өзгеруі мүмкін. Бұдан бөлек, кім қай санатта болса, студенттің бағдарламаға өтуін реттейтін арнайы штаттық лауазымдар блоктарымен бірге келетін мәртебелер тізімі ерекше маңызға ие.

Ғылыми жетекшімен жеке кездесу барысында таңдалған тақырыптың ғылыми әдебиеттердегі дамуын (әдеби шолу) және жалпы диссертациялық зерттеу бағдарламасының құрылымын дайындау мәселелері қарастырылады. Осы кезеңде білім беру факультетінің докторанттары үшін консультативтік кездесулерді ұйымдастыру мақсатында Әлеуметтік ғылымдар кафедрасы штаттық база ретінде қызмет етеді.

Күндізгі бөлімдегі әрбір докторантқа өз семинарын өткізу мүмкіндігі беріледі, ол әдетте екі немесе үш адамдық топтарда жүзеге асады. Оксфордтағы докторанттар осындай іс-шараларда өз зерттеу идеялары мен нәтижелерін ұсынатын көшбасшы ретінде де, белсенді қатысушы ретінде де әрекет етеді. Сонымен қатар, докторант өз еркімен факультет немесе кафедрада жұмыс істейтін жобалық зерттеу топтарына қосылу мүмкіндігін пайдалана алады.

Ғылыми жетекшілік жұмыстарын профессор-оқытушылар құрамы жүзеге асырады. Алайда, егер жаңа докторанттың диссертациялық тақырыбы қазіргі профессорлық құрамның мүдделерімен сәйкес келмесе, ерекше жағдайларда факультеттен тыс қосымша жетекші немесе қосалқы жетекшіні іздеу үшін арнайы ресурстар қолданылуы мүмкін.

Оксфордтағы докторант пен ғылыми жетекші арасындағы кездесу ерекше мәнге ие, себебі университет профессорлары ұсақ-түйек мәселелерге көңіл бөлмей, негізгі зерттеу мәселелеріне назар аударады. Академиялық ережелерге сәйкес, күндізгі бөлімдегі докторантура студенттеріне бір семестр ішінде жетекшілік мақсатында үш кездесу (академиялық кеңесу сағаттары) белгіленеді, ал диссертациялық зерттеу кезеңі мен жетекшінің жұмыс көлеміне байланысты бұл сан өзгертілуі мүмкін.

Сонымен қатар, Оксфордтағы докторлық бағдарламалардың ерекшелігін толық түсіну үшін студенттердің мәртебесін анықтайтын иерархиялық бағалау шкаласы ерекше қызығушылық тудырады. Бұл шкала студенттердің бағдарламаны меңгеру деңгейіне қарай арнайы штаттық лауазымдарға орналастыру механизмін қамтамасыз етеді.

Оксфорд университетінің докторантура бағдарламасына қабылданған соң барлық үміткерлер зерттеуші стажер мәртебесін алады. Күндізгі бөлімдегі PhD студенті алғашқы төрт семестр бойы сынақтан өтуші зерттеуші студент (PRS) мәртебесін иеленеді. Сырттай оқитын докторанттар алғашқы сегіз семестр ішінде осы мәртебеге ие болады. Студенттің оқу үлгерімі мен зерттеу тәжірибесі табысты болса, осы кезеңді қысқартуға болады. Зерттеуші студент мәртебесінен докторант (DPhil) мәртебесіне көшу үшін арнайы ережелер мен ерекшеліктер бар. Бұл процесс Оксфордтағы әрбір докторант үшін оқу барысында маңызды болып табылады.

Хельсинки университетінде докторлық диссертация жазуға қойылатын талаптар да маңызды және айқын ерекшеліктерге ие. Хельсинки университетінің докторантура бағдарламасы күндізгі бөлімде 4 жыл оқуға арналған, ал диссертация жазуға екі жүзден астам кредит беріледі. Диссертация жаратылыстану және қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласында екі түрлі формада болуы мүмкін: монография немесе мақалаға негізделген диссертация. Жаратылыстану ғылымдарында мақалаға негізделген диссертациялар басым, ал қоғамдық-гуманитарлық ғылымдарда монографиялар жиі қолданылады, бірақ педагогикалық ғылымдармен байланысты соңғы жылдары мақалалар саны көбейгендігін көрсетеді.

Бағалау үдерісі келесі ретпен жүргізіледі. Оксфордтың докторантурасына қабылданған үміткерлерге зерттеуші стажер мәртебесі беріледі, ол ағылшын тіліндегі нұсқада Probationer Research Student (PRS) деп аталады. Күндізгі бөлімдегі PhD студенттері алғашқы төрт семестр бойы сынақ мерзіміндегі зерттеуші студент мәртебесін алады, ал сырттай оқитын докторанттар үшін бұл кезең сегіз семестрді құрайды. Егер студенттің оқу жетістігі мен зерттеу жұмысы жоғары бағаланса, сынақ мерзімі қысқартылып, зерттеуші студент (PRS) мәртебесінен докторант мәртебесіне (DPhil) ауысудың арнайы ережелері іске асырылады. Бұл кезең Оксфордтағы докторанттар үшін өте маңызды, себебі ол постдокторлық зерттеу мәртебесінен докторлық кандидатқа көшу жолын ашады.

Одан әрі, Хельсинки университетіндегі докторантура бағдарламаларына тоқталайық. Бұл университетте докторлық оқу күндізгі бөлімде төрт жылдық мерзімге арналған, ал диссертация мәтінін дайындауға шамамен екі жүз кредит бөлінеді, соның ішінде қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізуге де уақыт қарастырылған. Хельсинки университетінің ережелеріне сәйкес, докторлық диссертация толыққанды ғылыми жұмыс ретінде қарастырылып, докторанттың өз бетінше жүргізген зерттеуіне негізделіп, ғылыми білімге өзіндік үлес қосуы тиіс.

Университетте диссертация екі форматта ұсынылады: монографиялық диссертация және мақалаға негізделген диссертация. Жаратылыстану ғылымдары саласында диссертация ретінде мақала нұсқасын таңдау басымдыққа ие болса, қоғамдық-гуманитарлық ғылымдарда монографиялар жиі кездеседі. Дегенмен, соңғы жылдары, әсіресе педагогикалық ғылымдарда, мақалаға негізделген диссертациялардың санының артқаны байқалады.

Біз Хельсинки университетінде диссертация құрылымына қойылатын талаптарға мазмұндық талдау жүргіземіз және оның негізгі бағалау критерийлеріне тоқталамыз.

Хельсинки университетінде диссертация құрылымына қойылатын талаптарды және негізгі бағалау критерийлерін зерттеу барысында, біз келесі аспектілерге назар аударамыз. Университетте мақала негізіндегі диссертацияда бірнеше ғылыми жарияланымдарды қамтитын мақалалар жиынтығы талап етіледі; мұнда баспаға шыққан материалдармен қатар, жарияланбаған қолжазбалар да болуы ықтимал. Докторант барлық осы жарияланымдарды біріктіретін жинақ есеп дайындауы қажет.

Монографиялық диссертацияға қатысты, оқу-әдістемелік құжаттарда кандидаттың жұмысының тек өзінің авторлығында орын алуы міндеттеледі. Сонымен қатар, монографиялық диссертация бұрын еш жерде жарияланбаған зерттеу нәтижелерін көрсетуі керек. Мұндай жұмыс үшін тақырыптық біркелкілік пен үйлесімділік маңызды, яғни негізгі және бірегей ғылыми тақырыптан қажетсіз бөлшектер мен ауытқулардың болмауы талап етіледі. Сонымен бірге, Хельсинки университетінің диссертация пішіміне қойылатын талаптар хаттамасында ерекше жағдайларда докторлық диссертацияның балама нұсқасы қолданылуы мүмкін екендігі көрсетілген. Алайда, мұндай үшінші формат бағалау критерийлеріне сай болуы керек және докторанттың өздік ғылыми үлесінің тәуелсіздігі мен дербестігін дәлелдеуі шарт (Makoelle, 2020; Ванхемпинг, Сальцева, Сейдуманова, 2020).

Жалпы алғанда, Хельсинки университетіндегі диссертацияға қойылатын талаптар әлемдегі басқа университеттердегі стандарттардан, соның ішінде Қазақстандағы талаптардан айтарлықтай ерекшеленбейді. Негізгі назар тиісті саладағы ғылыми білімнің дамуына үлес қосу қажеттілігіне, үміткердің сыни ойлау қабілетінің жоғары болуына және зерттеу тақырыбын терең меңгеруіне аударылады. Сонымен қатар, бағалау критерийлерінің бірі ретінде докторанттың әдіснамалық мәдениеті ерекше мәнге ие. Ол өз диссертациясының әдіснамалық бөлімінде көрсетілген зерттеу әдістерін терең меңгеріп, оларды тәжірибеде тиімді қолдана алуы қажет. Таңдалған ғылыми әдістерді қолданып жиналған деректерге негізделген жоғары деңгейдегі аналитикалық қабілеттер талап етіледі; бұл талап диссертацияның қандай нысанда ұсынылғанына қарамастан міндетті (Chirikov et al., 2019; Maloshonok and Shmeleva, 2019).

Зерттеу этикасына, диссертациялық зерттеудің ғылыми негізделуі мен дәлелділігін сақтай отырып, оның этикалық тұрғыдан тұрақтылығына ерекше көңіл бөлінеді. Хельсинки университетінің диссертацияларға қойылатын қажеттіліктеріне сәйкес, докторанттың зерттеу жұмысының негізінде өте нақты критерийлер болу керек. Бұл критерийлер докторанттың зерттеу тақырыбы мен оның мазмұнын шектеу арқылы жұмыстың шамадан тыс жүктемесімен күресуге мүмкіндік береді. Оқудың бастапқы кезеңінде, факультетте қорытынды бағалау критерийлері негізінде зерттеудің салыстырмалы дәлелділігін қамтамасыз ету маңызды болып табылады. Хельсинки

университетінің оқу-әдістемелік құжаттарында академиялық жұмыс аясында "диссертацияның бір бөлігі ғана зерттеу мансабыңыздың алғашқы қадамы" деген қағида бар. Сонымен бірге, диссертацияның қорытынды құжаттарына қатысты талаптар да бар. Әсіресе, жеңіл әрі түсінікті тілмен дайындалған екі беттік автореферат жазу талап етіледі.

Зерттеу этикасына ерекше назар аударылады. Диссертациялық зерттеуде ұсынылатын нәтижелер тек жан-жақты ғылыми дәлелденіп қоймай, сонымен бірге этикалық талаптарға толық сәйкестікті қамтамасыз етуі қажет. Хельсинки университетіндегі диссертацияларға қойылатын талаптарды талқылайтын мәтінде, докторанттың жұмысының бастапқы кезеңінде оның факультеттегі қорытынды бағасын анықтайтын критерийлерді зерделеу стратегиялық маңызы мен тактикалық тиімділігі айқындалатыны көрсетіледі. Бұл ұсыныс тек докторантқа ғана емес, оның ғылыми жетекшісіне де бағытталған.

Сонымен қатар, Хельсинки университетінің оқу-әдістемелік құжаттарында докторанттың оқу стилін дұрыс таңдауы мен педагогикалық қолдауы, сондай-ақ зерттеу тақырыбының ауқымын ақылға қонымды шектеу қажеттілігі ерекше баса айтылған. Табысты нәтижеге қол жеткізу үшін тақырыптың нақты шектеліп, артық жүктемеден сақтану шарт екендігі айқындалған. Университеттің докторанттарға арналған оқу-әдістемелік материалында «Диссертация – зерттеу мансабыңыздың алғашқы қадамы ғана екенін ескеріңіз, оны толық аяқтау мәңгілік міндет емес» деген ескерту бар. Сонымен қатар, зерттеу бағытын төрт жылдық күндізгі оқу бағдарламасын аяқтап, докторантураны сәтті бітіруге жеткілікті ететіндей құрылымдауды ұсынады. Оқу-әдістемелік талап ретінде, диссертация тақырыбы мен оның мазмұнын нақты шектеу ұсынылады, бұл жұмыс ауқымын айқындауға септігін тигізеді.

Құжаттарды талдау барысында фин докторантының ғылыми-зерттеу жұмысының қорытынды құжаттарының қандай болуы керектігі қарастырылады. Зерттеу аяқталғаннан кейін, диссертацияның түріне қарамастан, екі беттен аспайтын автореферат жазу міндеті қойылады. Қысқалық пен қарапайымдылық – Финляндиядағы көптеген оқу-әдістемелік құжаттар мен зерттеу есептерінің тән ерекшелігі болып табылады. Екі беттен тұратын авторефератта диссертацияның негізгі мақсаты немесе зерттеу сұрақтары қысқа әрі нақты түрде жеткізілуі қажет.

Төменде Оксфорд пен Хельсинки университеттеріндегі докторанттарды дайындау және жетекшілік жасаудың ерекшеліктері салыстырмалы кесте түрінде көрсеттік.

Кесте 1. Оксфорд пен Хельсинки университеттеріндегі докторанттарды дайындаудың ерекшеліктері (Ванхемпинг және басқалар, 2020)

Фактор	Оксфорд университеті	Хельсинки университеті
Қабылдау үдерісі	Қатты бәсекеге қабілетті ортада үміткерлерді іріктеу көпсатылы бағалау жүйесі арқылы жүзеге асырылады, оған олардың құжаттарын талдау, зерттеу ұсыныстары қарастыру және сұхбаттан өту кіреді.	Өтініш беру процесі айқын құрылымдалған, академиялық әлеует пен зерттеу бағыттарының сәйкестігіне баса назар аударылады.

Зерттеу ұсынысы	Жоғары ғылыми жаңашылдық пен теориялық негізді ұштастыра отырып, өзекті ғылыми мәселелерді шешуге бағытталған идеялар талап етіледі. Практикалық зерттеу әлеуеті, интер-дисциплинарлық тәсіл мен өзектілікке баса назар аударылып, зерттеу ұсыныстары кең ауқымды мәселелерді қамтиды. Жетекші ғалымдармен жеке консультациялар, тұрақты қолдау және кері байланыс арқылы жүйелі бағыт-бағдар беріледі. Оқу процесі мен зерттеу.	Жоғары ғылыми жаңашылдық пен теориялық негізді ұштастыра отырып, өзекті ғылыми мәселелерді шешуге бағытталған идеялар талап етіледі.
Академиялық жетекшілік	Жұмыстары қосымша курстар, семинарлар және воркшоптар арқылы теңгерімді ұйымдастырылып, дәстүрлі әдістер инновациялық тәсілдермен ұштастырылады.	Жеке және топтық жетекшілік жүйесі бар, академиялық кеңес беру мен ынтымақтастыққа негізделген жетекшілік моделі қолданылады.
Оқу бағдарламасының құрылымы	Қосымша курстар, семинарлар мен воркшоптар арқылы оқыту мен зерттеуді теңгерімді ұйымдастыру, дәстүрлі және инновациялық әдістерді үйлестіру.	Инновациялық оқыту әдістері мен практикалық бағыттағы семинарлар, зерттеу мен теорияны үйлестіруге бағытталған икемді бағдарламалар ұсынылады.
Зерттеу орталығы мен ресурстар	Заманауи зертханалар, халықаралық деңгейдегі кітапханалар, кең көлемді дерекқорлар және IT-қолдау қамтылған инфрақұрылым ұсынылады. Докторанттардың жетістіктері аралық есептер, нақты бағалау критерийлері және тұрақты кері байланыс жүйесі арқылы бақыланып отырады.	Жоғары сапалы зерттеу инфрақұрылымы, заманауи құрал-жабдықтар және кеңес беру қызметтері, әсіресе Еуропалық стандарттарға сәйкес қолжетімділік бар.
Мониторинг және бағалау	Жүйелі аралық есептер, нақты бағалау критерийлері және тұрақты кері байланыс жүйесі арқылы докторанттардың жетістіктері бақыланады.	Қатаң мониторинг пен тұрақты бағалау жүйесі, үнемі кері байланыс арқылы докторанттардың ғылыми даму деңгейін арттыруға ерекше көңіл бөлінеді.
Халықаралық ынтымақтастық	Ғылыми серіктестіктер, халықаралық конференциялар мен жобалар арқылы әлемдік деңгейдегі ғылыми байланыстар нығайтылып отырады.	Еуропалық және халықаралық желілерге мүше болу, ғылыми мобильдік бағдарламалар мен ынтымақтастық жобалары арқылы кең ауқымды байланыстар орнатылады.

Этикалық стандарттар	Академиялық адалдық пен зерттеу этикасының халықаралық стандарттарына сәйкес мінез-құлық қағидалары және жұмыс принциптері қатаң сақталады.	Еуропалық этикалық нормаларға сәйкес ашық және айқын академиялық стандарттар, зерттеу этикасын ұстану міндетті болып табылады.
----------------------	---	--

Ескерту: деректер негізінде жасалған (Ванхемпинг және басқалар, 2020)

Бұл кесте екі университеттің докторанттарды даярлау мен жетекшілік ету тәжірибелеріндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды жалпылама түрде көрсетеді. Екі оқу орны да жоғары сапалы ғылыми-зерттеу ортасын қамтамасыз етуге бағытталғанымен, қабылдау үдерісі, жетекшілік моделі және оқу бағдарламаларының құрылымдық ерекшеліктері өздерінің академиялық дәстүрлеріне және халықаралық стандарттарға сәйкестігіне байланысты айқын өзгереді.

Оксфорд пен Хельсинки университеттеріндегі докторанттарды дайындау мен жетекшілік жасаудың нәтижелері салыстырмалы түрде кесте түрінде көрсетіліп, олардың диагностикалық бағалауы келтірілген.

Кесте 2. Нәтижелер кестесі (Ванхемпинг және басқалар, 2020)

Көрсеткіш	Оксфорд университеті	Хельсинки университеті
Ғылыми жарияланымдар саны (орташа)	5-7 мақала/докторант	3-5 мақала/докторант
Инновациялық жобалар мен гранттар	Халықаралық жобалар мен серіктестіктер жоғары деңгейде жүзеге асады	Еуропалық және кейбір халықаралық жобаларға белсенді қатысу
Жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі	Тұрақты жеке консультациялар, жеке бағыт-бағдарлау жүйесі жоғары сапалы	Топтық жетекшілік, тұрақты академиялық қолдау мен кеңес беру жүйесі басым
Интердисциплинарлық ынтымақтастық	Зерттеу бағыты нақты, бірақ халықаралық байланыстар кеңінен дамыған	Интердисциплинарлық жобалар мен ортақ ғылыми топтар арқылы білім алмасу жиі
Кәсіби өсу және мансапқа өту көрсеткіштері	Академиялық және индустриямен байланыс нәтижесінде жоғары деңгейде дамиды	Негізінен академиялық бағытта, кәсіби өсу қарқыны тұрақты
Жалпы қанағаттанушылық деңгейі (сауалнама нәтижелері)	90%+	80-85%

Ескерту: деректер негізінде жасалған (Ванхемпинг және басқалар, 2020)

Салыстырмалы диагностика нәтижелері докторанттарды даярлау мен жетекшілік ету саласындағы ағымдағы жағдайды, сондай-ақ халықаралық трендтер мен жергілікті

тәжірибенің өзара әрекеттесуін айқын көрсетеді. Негізгі нәтижелердің маңыздылығын келесі аспектілерде қарастыруға болады:

Халықаралық және жергілікті тәжірибені үйлестіру: докторантурадағы жетекшілік жүйелері халықаралық стандарттарға сәйкестендіріліп, жергілікті университеттердің іс-тәжірибесімен интеграциялануы мүмкін. Бұл өз кезегінде жетекшілік әдістерін жаңғыртуға және оқу шарттарын жақсартуға алып келеді.

Кәсіби жетекшілердің дамуына ықпал: зерттеу нәтижелері ғылыми жетекшілердің кәсіби біліктілігін арттырудың маңыздылығын айқындайды. Ғылыми-зерттеу мен оқытушылық қызметтердің сапасын жоғарылату мақсатында жетекшілерді үздіксіз оқыту мен біліктілікті арттыру бағдарламаларын жүргізу қажет.

Диссертациялық зерттеулер форматындағы өзгерістер: соңғы жылдары диссертациялық жұмыстардың құрылымы мен мазмұны елеулі өзгерістерге ұшырады, бұл жаңа жетекшілік әдістерін талап етеді. Жаңартылған формат зерттеу жұмыстарының заманауи талаптарға сай болуын қамтамасыз етеді.

Халықаралық тәжірибенің үлгілері: әсіресе, жетекші оқу орындарының, мысалы, Оксфорд университетінің тәжірибесі жергілікті модельдерді жетілдіруге ықпал етіп, университеттерге жетекшілік жүйелерін әрі қарай дамыту мен кеңейту мүмкіндігін береді.

Салыстырмалы диагностика докторанттарды даярлау мен жетекшілік жасаудың тиімділігін арттыру мақсатында жаңа стратегиялық бағыттар мен шараларды анықтап, жетекшілік жүйесінің сапасын жоғарылатуға, ғылыми-зерттеу мен оқытушылық қызметтердің деңгейін жақсартуға, сондай-ақ докторантура бағдарламаларының халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз етуге септігін тигізеді. Осыған орай, екі университеттің диагностикалық бағалау көрсеткіштері ұсынылады.

Кесте 3. Диагностикалық бағалау (Oxford University. Searching University of Oxford, n.b.)

Оксфорд университеті	Хельсинки университеті
Күшті жақтары: Жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі арқылы әрбір докторанттың ғылыми дамуына ерекше назар аударылады. Жеке жетекшілік пен тұрақты академиялық қолдау жүйесі, жоғары деңгейдегі ғылыми жарияланымдар мен халықаралық байланыстар жасалады. – Халықаралық жобалар мен конференцияларға белсенді қатысу, нәтижесінде ғылыми жарияланымдардың саны мен сапасы жоғары деңгейде. Диагностика нәтижелері: – Докторанттардың академиялық көрсеткіштері мен мансапқа өту мүмкіндіктері жоғары бағаланады.	Күшті жақтары: Топтық жетекшілік және интердисциплинарлық жобалар арқылы әртүрлі ғылыми бағыттардағы ынтымақтастықты нығайтуға үлкен көңіл бөлінеді. Топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық ынтымақтастық, тұрақты мониторинг пен кері байланыс жүйесі. Академиялық кеңес беру мен тұрақты мониторинг жүйесі докторанттардың даму деңгейін үнемі бағалап отырады. Диагностика нәтижелері: Интердисциплинарлық тәсіл зерттеу жұмыстарының кең ауқымда жүргізілуіне септігін тигізеді, алайда жеке жетекшіліктің деңгейі кейде аз болуы мүмкін.

– Жеке бағыт-бағдарлау нәтижесінде зерттеу жұмыстарының сапасы мен инновация деңгейі айтарлықтай артады. Докторанттардың зерттеу жұмыстарының сапасы мен инновация деңгейі айтарлықтай жоғары, академиялық жетістіктері мен мансапқа өту көрсеткіштері оң бағаланады.	Жалпы қанағаттанушылық деңгейі жоғары, бірақ кейбір докторанттар жеке бағыт-бағдарлаудың жетілдірілуін талап етеді. Зерттеу жұмыстарының кең ауқымды жүргізілуі мен практикалық бағытқа негізделген әдістемесі жоғары бағаланады, алайда жеке жетекшіліктің кейбір аспектілері жетілдірілуі мүмкін.
---	--

Ескерту: деректер негізінде жасалған (Oxford University. Searching University of Oxford, n.b.)

Осы диагностикалық талдау нәтижелері бойынша, Оксфорд университеті жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі арқылы докторанттарға жоғары академиялық деңгей мен мансапқа өту мүмкіндіктерін ұсынса, Хельсинки университеті топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық ынтымақтастыққа баса мән беріп, зерттеу үдерісін кең ауқымды ынтымақтастық пен тұрақты мониторинг негізінде жүзеге асырады. Екі оқу орны да докторанттарды жоғары сапалы ғылыми ортада дамытып, олардың болашақтағы академиялық және кәсіби өсуіне айтарлықтай үлес қосады.

Университеттердің тәжірибесін салыстырмалы талдау.

Оксфорд университетінің тәжірибесі: жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі: докторанттарға жетекші профессорларымен тұрақты жеке кездесулер өткізіліп, зерттеу жұмыстарының сапасы мен академиялық дербестігі нығайтылып отырады.

Халықаралық ынтымақтастық: халықаралық жобалар мен конференцияларға қатысу арқылы докторанттар өздерінің ғылыми желілерін кеңейтіп, жоғары сапалы жарияланымдар жасау мүмкіндігін алады.

Академиялық нәтижелер: докторанттардың академиялық көрсеткіштері мен мансапқа өту мүмкіндіктері жоғары бағаланады.

Хельсинки университетінің тәжірибесі: топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық бағыт: жеке жетекшілікпен қатар, топтық жетекшілік моделі де кеңінен қолданылады, бұл докторанттарға көпсалалы ынтымақтастықта жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Жүйелі мониторинг пен кері байланыс: докторанттардың ғылыми дамуы тұрақты түрде бағаланып, аралық есептер мен презентациялар арқылы зерттеу нәтижелерінің сапасы қадағаланады.

Практикалық бағыт: интердисциплинарлық жобалар мен практикалық семинарлар ғылыми зерттеулердің кең ауқымда жүргізілуіне ықпал етеді.

Негізгі ортақтықтар мен айырмашылықтар:

Ортақтықтар: екі оқу орны да жоғары сапалы ғылыми-зерттеу ортасын қалыптастыруға бағытталып, докторанттардың академиялық дамуын қолдау үшін заманауи инфрақұрылымды пайдаланады. Зерттеу нәтижелерін жүйелі түрде бағалау, кері байланыс орнату және халықаралық ғылыми желілерге қосылу маңызды элементтер болып табылады.

Айырмашылықтар: Оксфорд: жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі арқылы әр докторантқа жеке назар аударып, академиялық дербестікті арттыруға негізделген.

Хельсинки: топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық ынтымақтастыққа баса көңіл бөлу өзара тәжірибе алмасуға және кең ғылыми контекстте зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу қорытындыларына сәйкес, Оксфорд университеті жеке жетекшілік пен халықаралық байланыстарға негізделген үлгі арқылы докторанттардың жоғары академиялық деңгейге қол жеткізуіне ықпал етеді, ал Хельсинки университеті топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық тәсілдерді қолдана отырып, ғылыми зерттеулердің кең ауқымды және практикалық бағытын дамытады. Екі оқу орны да өздерінің ерекшеліктері мен артықшылықтарын ескере отырып, жоғары стандарттарға сай докторлық білім беруді қамтамасыз етіп, болашақ зерттеушілердің кәсіби өсуіне зор үлес қосады.

Қорытынды

Оксфорд пен Хельсинки университеттерінің докторанттарды даярлау және жетекшілік ету жүйелері өздерінің академиялық дәстүрлерінің ерекшеліктерін айқын көрсете отырып, жоғары деңгейдегі ғылыми орта мен нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Оксфорд университеті докторанттарға жеке жетекшілік пен «tutorial» жүйесі арқылы ерекше назар аударады. Бұл тәсіл жетекші профессорлармен тұрақты жеке кездесулер жүргізіп, ғылыми жұмыстардың сапасын арттыруға және халықаралық ғылыми желілерге белсенді қосылуға ықпал етеді. Нәтижесінде, докторанттардың академиялық жетістіктері мен мансаптық өсуі жоғары деңгейде бағаланады.

Ал Хельсинки университеті топтық жетекшілік пен интердисциплинарлық ынтымақтастыққа басымдық береді. Мұнда докторанттар топтық зерттеу жобалары аясында өзара пікір алмасып, бірлесе жұмыс істеу арқылы зерттеу жұмыстарының кең ауқымды әрі практикалық бағытта дамуына жағдай жасайды. Сонымен қатар, жүйелі мониторинг пен тұрақты кері байланыс арқылы докторанттардың ғылыми дамуы тұрақты түрде бақыланады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, екі оқу орны да жоғары сапалы ғылыми-зерттеу ортасын құруға ұмтылып, докторанттардың болашақта академиялық, ғылыми және кәсіби тұрғыда табысты болуына мүмкіндік беретін жетекшілік жүйелерін жүзеге асырады. Оксфордтың жеке бағыт-бағдарлау мен халықаралық ынтымақтастыққа негізделген үлгісі, ал Хельсинки университетінің топтық жұмыс пен интердисциплинарлық тәсілдері әрқайсысының ерекше артықшылықтарын көрсетеді.

Қорыта айтқанда, екі университет те өздерінің басқару модельдері мен академиялық ортаны дамыту стратегиялары арқылы жоғары стандарттарға сай докторлық білім беруді қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде болашақ зерттеушілердің кәсіби өсуіне айтарлықтай үлес қосады.

Алғыс айту

Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (грант № AP19674794).

Авторлардың қосқан үлесі

Жұмабекова Ф.Н. – әдістеме, түпнұсқа қарапайым нұсқасын жазу, визуализация, редакциялау.

Токатлыгиль Ю.С. – формалды талдау, редакциялау және сыни шолу, қаржыландыру тарту.

Салиева А.Ж. – формалды талдау, мақаланың түпнұсқа қарапайым нұсқасын дайындау.

Ванхемпинг Э.Г. – зерттеудің тұжырымдамасын жасау, редакциялау және сыни шолу.

Әдебиеттер тізімі

Ванхемпинг, Э.Г., Сальцева, С.В. и Сейдуманова, А.С. (2020) Прыжок в «цифру»: трансформации образования в условиях глобальной дигитализации. СПб.: Полиграф. ассоц. высш. учеб. завед.

Шукушева, Е.В. (2022) «Сотрудничество Казахстана и ЕС в сфере образования: новые вызовы и измерения», Большая Евразия: развитие, безопасность, сотрудничество, (5), с. 1095-1097. Қолжетімді: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvo-kazahstana-i-es-v-sfere-obrazovaniya-novyye-vyzovy-i-izmereniya> (қол жеткізілген күні: 20 сәуір 2025 ж.)

Chirikov, I., Shmeleva, E. and Loyalka, P. (2019) 'The role of faculty in reducing academic dishonesty among engineering students', *Studies in Higher Education*, (45), pp. 2464-2480. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1616169>.

Maloshonok, N. and Shmeleva, E. (2019) 'Factors Influencing Academic Dishonesty among Undergraduate Students at Russian Universities', *Journal of Academic Ethics*, (17), pp. 313-329 <https://doi.org/10.1007/s10805-019-9324-y>.

Oxford University (n.d.) 'Doctoral Studies at Oxford'. Қолжетімді: <https://www.ox.ac.uk/admissions/graduate/courses/dphil> (қол жеткізілген күні: 20 сәуір 2025 ж.).

Oxford University (n.d.) 'Searching University of Oxford'. Қолжетімді: <https://www.ox.ac.uk/search?query=doctoral%20programme%20%28DPhil%29%20education> (қол жеткізілген күні: 20 сәуір 2025 ж.).

Makoelle, T. M. (2020). 'Language, Terminology, and Inclusive Education: A Case of Kazakhstani Transition to Inclusion', *SAGE Open*, 10(1). <https://doi.org/10.1177/2158244020902089>.

University of Helsinki (n.d.) 'Doctoral Programme'. Қолжетімді: <https://www.helsinki.fi/en/research/doctoral-studies> (қол жеткізілген күні: 20 сәуір 2025 ж.).

Ф.Н. Жумабекова¹, Ю.С. Токатлыгиль^{*2}, А.Ж. Салиева³, Э.Г. Ванхемпинг⁴

^{1,2,3}*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан,*

⁴*Скандинавский институт академической мобильности, Сейняйоки, Финляндия*

Особенности учебного процесса и зарубежных стажировок в программах докторантуры PhD и Dphil

Аннотация. Цель настоящего исследования – поиск путей интеграции лучшего зарубежного опыта подготовки докторантов с казахстанским национальным контекстом, в том числе посредством профессионального развития научных руководителей в области академического

наставничества. Статья представляет собой сравнительный анализ зарубежных стажировок и особенностей учебного процесса в программах подготовки научных кадров PhD (преимущественно в США и континентальной Европе) и DPhil (характерно для Оксфорда и некоторых других британских университетов). Рассматриваются современные вызовы и международные тенденции в докторантуре, включая увеличение числа докторантов, интернационализацию академической среды, трансформацию требований и форм диссертационных исследований, эволюцию докторских степеней и др. Отдельное внимание уделено роли зарубежных стажировок в научном и профессиональном развитии докторантов, в частности в аспекте международных программ академической мобильности (Erasmus, Fulbright, Chevening) и двусторонних соглашений. На основе анализа опыта Оксфордского университета раскрываются эффективные подходы к организации образовательного процесса, развитию исследовательской среды и развитию компетенций научных руководителей. Также описаны требования к программам докторантуры Хельсинского университета, где диссертация может быть выполнена в форме монографии или серии научных статей. В статье предлагаются стратегии повышения качества подготовки докторантов, формирования международных академических связей и обеспечения преемственности научных школ.

Ключевые слова: PhD и DPhil докторантура, трансформация, стажировки, система, профессиональное развитие, междисциплинарные подходы, академическое развитие.

F.N. Zhumabekova¹, Yu.S. Tokatligil^{*2}, A.Zh. Saliyeva³, E.G. Vanhemping⁴

^{1,2,3}L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan,

⁴Scandinavian Institute for Academic Mobility, Seinäjoki, Finland

Features of foreign internships and educational process of PhD and DPhil doctoral programs

Abstract. The aim of this study is to explore ways to integrate the best international practices in doctoral education with the national context of Kazakhstan, including through the professional development of academic supervisors in the field of academic mentoring. The article presents a comparative analysis of international internships and the specific features of the educational process in PhD programs (mainly in the USA and continental Europe) and DPhil programs (typical for Oxford and some other British universities). It examines current challenges and global trends in doctoral studies, including the growing number of doctoral candidates, the internationalization of the academic environment, the transformation of requirements and formats of dissertation research, the evolution of doctoral degrees, and more. Special attention is given to the role of international internships in the scientific and professional development of doctoral students, particularly in the context of international academic mobility programs (Erasmus, Fulbright, Chevening) and bilateral agreements. Drawing on the experience of the University of Oxford, the article highlights effective approaches to organizing the educational process, developing a research environment, and enhancing the competencies of academic supervisors. It also describes the requirements of doctoral programs at the University of Helsinki, where a dissertation can be submitted in the form of a monograph or a series of scientific articles. The article proposes strategies to improve the quality of doctoral training, foster international academic collaboration, and ensure the continuity of scientific schools.

Keywords: PhD and DPhil doctoral studies, transformation, Teaching, System, Professional Development, interdisciplinarity approaches, academic development.

References

- Vankhemping, E.G., Saltseva, S.V. i Seydumanova, A.S. (2020) Pryzhok v «tsifru»: transformatsii obrazovaniya v usloviyakh global'noy digitalizatsii [A Leap into the “Digital”: Transformations in Education in the Context of Global Digitalization]. SPb.: Poligraf. assots. vyssh. ucheb. zaved. (in Russian)
- Shukusheva, E.V. (2022) 'Sotrudnichestvo Kazakhstana i ES v sfere obrazovaniya: novye vyzovy i izmereniya' [Cooperation between Kazakhstan and the EU in the Field of Education: New Challenges and Dimensions]. Bol'shaya Evraziya: razvitie, bezopasnost', sotrudnichestvo, 5, pp. 1095–1097. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvo-kazakhstana-i-es-v-sfere-obrazovaniya-novye-vyzovy-i-izmereniya> (Accessed: 20 April 2025).
- Chirikov, I., Shmeleva, E. and Loyalka, P. (2019) 'The role of faculty in reducing academic dishonesty among engineering students', Studies in Higher Education, (45), pp. 2464-2480. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1616169>.
- Maloshonok, N. and Shmeleva, E. (2019) 'Factors Influencing Academic Dishonesty among Undergraduate Students at Russian Universities', Journal of Academic Ethics, (17), pp. 313-329 <https://doi.org/10.1007/s10805-019-9324-y>.
- Oxford University (n.d.) 'Doctoral Studies at Oxford'. Available at: <https://www.ox.ac.uk/admissions/graduate/courses/dphil> (Accessed: 20 April 2025).
- Oxford University (n.d.) 'Searching University of Oxford'. Available at: <https://www.ox.ac.uk/search?query=doctoral%20programme%20%28DPhil%29%20education> (Accessed: 20 April 2025).
- Makoelle, T. M. (2020). 'Language, Terminology, and Inclusive Education: A Case of Kazakhstani Transition to Inclusion', SAGE Open, 10(1). <https://doi.org/10.1177/2158244020902089>.
- University of Helsinki (n.d.) 'Doctoral Programme'. Available at: <https://www.helsinki.fi/en/research/doctoral-studies> (Accessed: 20 April 2025).

Авторлар туралы мәліметтер:

Жумабекова Ф.Н. – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің педагогика кафедрасының профессоры, Янушкевич көш. 6, 010000, Астана, Қазақстан.

Токатлыгиль Ю.С. – хат-хабар авторы, PhD, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің психология кафедрасының аға оқытушысы, Янушкевич көш. 6, 010000, Астана, Қазақстан.

Салиева А.Ж. – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің дене шынықтыру және спорт кафедрасының меңгерушісі, Янушкевич көш. 6, 010000, Астана, Қазақстан.

Ванхемпинг Э.Г. – PhD, профессор, Скандинавиялық академиялық ұтқырлық институтының ректоры, Хеленкату, 24 Б, 60120, Сейняйоки, Финляндия.

Сведения об авторах:

Жумабекова Ф.Н. – кандидат педагогических наук, доцент, и.о. профессора кафедры педагогики ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, ул. Янушкевича 6, 010000, Астана, Казахстан.

Токатлыгиль Ю.С. – автор для корреспонденции, PhD, старший преподаватель кафедры психологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, ул. Янушкевича 6, 010000, Астана, Казахстан.

Салиева А.Ж. – кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой физической культуры и спорта ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, ул. Янушкевича 6, 010000, Астана, Казахстан.

Ванхемпинг Э.Г. – PhD, профессор, ректор Скандинавского института академической мобильности, Хеленкату, 24 Б, 60120, Сейняйоки, Финляндия.

Information about the authors:

Zhumabekova F.N. – candidate of pedagogical sciences, associate professor, acting professors of the department of pedagogy of L.N. Gumilyov ENU, Str. Yanushkevich 6, 010000, Astana, Kazakhstan.

Tokatligil Yu.S. – corresponding author, PhD, senior lecturer in the Department of Psychology of L.N. Gumilyov ENU, Str. Yanushkevich 6, 010000, Astana, Kazakhstan.

Saliyeva A.Zh. – candidate of pedagogical sciences, associate professor, Head of the Department of Physical Culture and Sports of L.N Gumilyov ENU, Str. Yanushkevich 6, 010000, Astana, Kazakhstan.

Vankhemping E.G. – PhD, professor, Rector of the Scandinavian Institute for Academic Mobility, Heleenkatu, 24B, 60120, Seinäjoki, Finland.